

สุนทรียภาพในเทศน์มหาชาติทำนองหลวง AESTHETICS IN THE ROYAL STYLE OF THET MAHA CHAT

ดุษฎี สว่างวิบูลย์พงศ์* DUSADEE SWANGVIBOONPONG*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่อง “ดนตรีกับพระพุทธศาสนา (เทศน์มหาชาติ)” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสุนทรียภาพในตัวบทและสุนทรียภาพในทำนองของการเทศน์มหาชาติทำนองหลวง โดยใช้หลักทฤษฎีและวิธีการวิเคราะห์ทางวรรณคดีและดุริยางควิทยา ผลการวิจัยพบว่า สุนทรียภาพในบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวง แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) สุนทรียภาพในรูปแบบ 2) สุนทรียภาพในคำ และ 3) สุนทรียภาพในความ ส่วนสุนทรียภาพในทำนองเทศน์มหาชาติทำนองหลวงพบองค์ประกอบสำคัญ 7 อย่าง ได้แก่ 1) ความหลากหลายของทำนอง 2) คุณลักษณะของเสียง 3) ระดับเสียงและช่วงเสียง 4) การเปล่งเสียง 5) เสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย 6) การยึดพยางค์ และ 7) กลวิธีพิเศษ

คำสำคัญ : สุนทรียภาพ/ เทศน์มหาชาติ/ ทำนองหลวง/ พุทธศาสนา

* อาจารย์ ดร., ภาควิชาดุริยางคศิลป์ กรมการศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางวัฒนธรรมดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, dusadee.sw@chula.ac.th.

* Lecturer Dr., Department of Music, Center of Excellence for Thai Music and Culture Research, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, dusadee.sw@chula.ac.th.

Received 28/6/2565, Revised 16/8/2565, Accepted 18/8/2565

Abstract

This article is a part of a qualitative research entitled “Music in Buddhist Religion (Thet Maha Chat¹)”. It aims to study aesthetics in the lyrics and the melody of the royal style of Thet Maha Chat, using principles, theories and analytical methods of literature studies and musicology. The research findings are as follows: aesthetics in the lyrics can be divided into three types; 1) aesthetics in form, 2) aesthetics in words, and 3) aesthetics in contexts, and aesthetics in the melody appears in 7 significant aspects; 1) varieties of melody 2) vocal quality 3) pitch and vocal range 4) vocal projection 5) tones of Thai language 6) melodic extension and 7) vocal techniques.

Keywords: aesthetics/ Thet Maha Chat/ royal style/ Buddhism

1. The Sermon about “The Great Birth”

บทนำ

เรื่องมหາชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกเป็นที่รู้จักมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังที่มีการกล่าวถึงไว้ในศิลาจารึกนครชุมน์ หลักที่ 3 สมัยพญาลิไท ว่า “...อันว่าพระปิฎกไทรย่นี่จักหายและหาคนรู้จักแท้ไม่ได้เลย ยังมีคนรู้เล็กน้อยไซ้ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่าพระมหาชาติ หาคนสวดแลมิได้เลย...”² อย่างไรก็ตาม หนังสือมหาชาติที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในเวลา นี้ คือมหาชาติคำหลวงซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีรับสั่งให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในกรุงศรีอยุธยาแปลแต่งขึ้นเป็นภาษาไทย เมื่อ พ.ศ. 2025 เพื่อใช้สำหรับการสวด ต่อมาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2116-2171) ได้มีการรจนาภาพยัมมหาชาติขึ้นเพื่อใช้สำหรับเทศน์ นอกจากนี้ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ก็มีการแต่งเรื่องราวเกี่ยวกับมหาชาติขึ้นอีกหลายสำนวน สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นในระหว่างสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น³

ปัจจุบันคนไทยรู้จักเรื่องมหาเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติเป็นอย่างดี ทั้งยังมีการนำเนื้อเรื่องไปใช้ในการเทศน์ที่มีลักษณะพิเศษ คือ มีการจัดรูปแบบและสอดแทรกวิธีการเทศน์เข้าไปเพื่อเพิ่มรรถรส เป็นกุศโลบายให้พุทธศาสนิกชนเกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในคำสอนทางพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น เรื่องมหาชาติจึงเป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา เรื่องสำคัญที่นิยมใช้เผยแพร่คุณธรรมคำสอนทางศาสนาที่พุทธศาสนิกชนสนใจและตั้งใจฟังด้วยความเพลิดเพลิน ทั้งกุศโลบายทางศาสนาที่ปรากฏอยู่ในมหาชาติยังเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจพุทธศาสนิกชนให้ทำความดีละเว้นความชั่ว และให้อยู่ร่วมกันได้ในสังคมอย่างมีความสุขตามคำสอนของศาสนาอีกด้วย

การเทศน์มหาชาติจำแนกออกได้เป็น 2 แบบ ตามลักษณะของทำนอง ได้แก่ การเทศน์มหาชาติทำนองหลวง และการเทศน์มหาชาติทำนองราษฎร์ ทำนองหลวงเป็นทำนองที่มีระเบียบและแบบแผนแน่นอน ส่วนแบบทำนองราษฎร์มีทำนองที่ผาดโผนกว่าและมีหลายแบบหลายทำนองแตกต่างกันมาก⁴

เนื้อหาของการเทศน์มหาชาติ เป็นเรื่องราวในชาดก เมื่อองค์พระสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เพื่อทรงบำเพ็ญทานบารมีอันเป็นบารมีที่ยิ่งใหญ่ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 13 กัณฑ์ ได้แก่ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนปเวสน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาพรต กัณฑ์ฉกษัตริย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์ สำหรับเนื้อหาในแต่ละกัณฑ์ มีเนื้อหาโดยสังเขปตามที่พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์⁵ สรุปไว้ดังนี้

กัณฑ์ทศพร กล่าวถึง พระนางผุสดีเมียของพระอินทร์ทูลขอพรสืบประการจากพระอินทร์ก่อนที่จะจุติจากสวรรค์เพื่อลงมาเกิดในโลกมนุษย์

กัณฑ์หิมพานต์ กล่าวถึง พระนางผุสดีมาเกิดเป็นธิดาของกษัตริย์มัทราช และได้อภิเษกเป็นพระมเหสีของพระเจ้ากรุงสยชัยแห่งนครสีพี จนประสูติพระโอรส คือ พระเวสสันดร ครั้นพระเวสสันดรจะมีพระชนมได้ 16 ปี ก็อภิเษกกับพระนางมัทรี จนมีพระโอรสชื่อ ขาลี กับ พระธิดาชื่อ กัณหา ต่อมาเมืองกลิงคราฐฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล จนข้าวยากหมากแพงจึงมาทูลขอช้างจากพระเวสสันดร ซึ่งพระเวสสันดรก็ให้ช้างเป็นทาน ชาวเมืองสีพีจึงโกรธและกล่าวโทษพระเวสสันดร จนพระเวสสันดร พระนางมัทรี พร้อมทั้งพระโอรสธิดา ต้องออกไปอยู่ป่า

กัณฑ์ทานกัณฑ์ กล่าวถึง การบริจาคทานของพระเวสสันดรก่อนจะออกไปอยู่ป่า ได้แก่ ช้าง ม้า โคนม นารี ทาสี ทาสา สรรพวัตถุภรณ์ รวมทั้งสุราเบานต่าง ๆ

กัณฑ์วนปเวสน์ กล่าวถึง การเดินทางของพระเวสสันดร พระนางมัทรี กัณหา และขาลี ไปสู่เขาวงกต แล้วกษัตริย์ทั้งสี่ก็ออกบวชเป็นดาบส

2. กรมศิลปากร, *ประชุมจารึกหลักที่ 3 งานโบราณคดี* (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2515), 45.

3. พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์, “รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติภาคกลาง” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552), 2.

4. นิตยา ประยูร, “เทศน์มหาชาติทรงเครื่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549), 215.

5. พระครูวินัยธรมานพ ปาละพันธ์, “รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2549), 106-129.

กัณฑ์ชูชก กล่าวถึง พรหมณ์แก่ชื่อชูชก ได้นางอมิตตาเป็นเมีย นางอมิตตาเมื่อมาอยู่ร่วมกับชูชกได้ทำหน้าที่ของภรรยาที่ดี หญิงในหมู่บ้านก็อิจฉาเกลียดชังและรุมทำร้ายทุบตีนางอมิตตา ชูชกจึงเดินทางไปทูลขอ กัณหาขาลีเพื่อเป็นทาสรับใช้

กัณฑ์จุลพน กล่าวถึง การเดินทางของชูชกสู่เขาวงกต โดยหลอกพรานเจตบุตรว่าตนถือพระราชสาสน์ของ พระเจ้ากรุงสุโขทัย พรานเจตบุตรจึงเปิดทางให้

กัณฑ์มหาพน กล่าวถึง การเดินทางต่อไปของชูชก มาถึงอาศรมของอจุตฤๅษี และได้หลอกลวงอจุตฤๅษีให้บอก ทางไปเขาวงกต

กัณฑ์กุมาร กล่าวถึง ชูชกเดินทางถึงอาศรมของพระเวสสันดรและทูลขอสองกุมารขณะที่พระนางมัทรีเข้าป่า เพื่อหาผลไม้ สองกุมารหนีไปซ่อนในสระบัว พระเวสสันดรก็เสด็จไปเรียกพระโอรสและพระธิดาขึ้นจากสระบัวแล้ว พระราชทานสองกุมารแก่ชูชก

กัณฑ์มัทรี กล่าวถึง พระนางมัทรีกลับมายังอาศรมไม่พบสองกุมารก็เสียพระทัยจนสลบไป เมื่อฟื้นขึ้น พระเวสสันดรก็เล่าความจริงให้ฟังว่าได้พระราชทานสองกุมารให้เฒ่าชูชกไปแล้ว พระนางมัทรีก็ตัดความห่วงหาอาลัย แล้วอนุโมทนาทานด้วย

กัณฑ์สักกบรรพ กล่าวถึง ท้าวสักกเทวราชเสด็จแปลงเป็นพรหมณ์เพื่อทูลขอนางมัทรี พระเวสสันดรจึง พระราชทานให้ พระนางมัทรีก็ยินยอมอนุโมทนาเพื่อร่วมทานบารมีให้สำเร็จพระสัมโพธิญาณเป็นเหตุให้เกิดแผ่นดินไหว สะท้าน ท้าวสักกเทวราชในร่างพรหมณ์จึงฝากนางมัทรีไว้ยังไม่รับไป ตรัสบอกความจริงและถวายคืนพร้อมถวาย พระพร ๘ ประการ

กัณฑ์มหาธา กล่าวถึง เทพยดาตกลงใจให้ชูชกพาสองกุมารเดินทางไปยังนครสีพี พระเจ้ากรุงสุโขทัยจึงได้ตัว สองกุมารและพระราชทานเลี้ยงชูชก ชูชกอยู่ได้ไม่กี่วันก็ตายเพราะบริโภคอาหารมากเกินไป พระเจ้ากรุงสุโขทัยก็จัด กองทัพหลวงไปเชิญพระเวสสันดรกลับพระนคร

กัณฑ์อุกษัตริย์ กล่าวถึง หกษัตริย์คือ พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระขาลี และพระกัณหา ได้มาพบกันที่อาศรมกลางป่า หกษัตริย์พร้อมด้วยเหล่าข้าราชการบริพารก็สลับไปด้วยความ วิบโยค พระอินทร์จึงบันดาลให้ฝนโบกขรพรรษให้ตกลงมา ทั้งหมดก็ฟื้นขึ้นแล้วเดินทางกลับสู่นครสีพี

กัณฑ์นครกัณฑ์ กล่าวถึง ผลแห่งทาน ศีล และบารมีของพระเวสสันดร บันดาลให้ชาวเมืองพากันคิดถึงพระคุณ ของพระองค์และแห่กันมาต้อนรับ ครั้นพระเวสสันดรขึ้นครองเมืองก็บังเกิดท่าฝนสัตรีตรัน คือ สุวรรณ หิริญ มุกดา มณี ประพาฬ ไพฑูรย์ และวิเชียร ตกไปทั่วพระนครเพื่อเป็นทานแก่ราษฎร พระเวสสันดรจึงทรงประกาศให้ประชาชน ขนเอาตามปรารถนา ที่เหลือให้ขนเข้าคลังหลวง ในกาลต่อมาพระเวสสันดรเถลิงราชสมบัติปกครองนครสีพีโดย ทศพิธราชธรรม

ประเพณีการเทศน์มหาชาติเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติที่ควรอนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่ ต่อไป การศึกษาสุนทรียภาพในการการเทศน์มหาชาติทำนองหลวงจะช่วยให้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่ความซาบซึ้ง ในพุทธธรรมแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสุนทรียภาพในบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวง
2. เพื่อศึกษาสุนทรียภาพในทำนองของเทศน์มหาชาติทำนองหลวง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบสุนทรียภาพในบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวง
2. ได้ทราบสุนทรียภาพในทำนองของเทศน์มหาชาติทำนองหลวง
3. ได้อนุรักษ์และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติทำนองหลวงอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ
4. เพื่อสืบสานพุทธธรรมให้คงอยู่แก่นุชนสืบไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวงทั้ง 13 กัณฑ์
2. บันทึกเสียงและวิดีโอการแห่เทศน์มหาชาติ (ระหว่างวันที่ 17 ถึง 25 พฤศจิกายน 2557 ณ หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9) โดยมีรายนามพระนักเทศน์ดังต่อไปนี้
 - พระราชธรรมวาที (วัดประยุรวงศาวาส) - กัณฑ์ทศพร และ กัณฑ์นครกัณฑ์
 - พระมหาจรรุวัฒน์ จรณธมโม (วัดบางรักใหญ่) - กัณฑ์หิมพานต์ และ กัณฑ์กุมาร
 - พระครูพิมลธรรมภาณ (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) - กัณฑ์ทานกัณฑ์ และ กัณฑ์ชูก
 - พระมหากรรวิ (วัดสุทัศนเทพวราราม) - กัณฑ์วนประเวศน์
 - พระมหาสม สุทธิปภาโส (วัดหลักสี่) - กัณฑ์จุลพน กัณฑ์สักกบรรพ และ กัณฑ์ฉกษัตริย์
 - พระราชวิสุทธิดิลก (วัดสามพระยา) - กัณฑ์มหาพน
 - พระครูวิจิตรธรรมาภิบาล (วัดเสมียนนารี) - กัณฑ์มัทรี
 - พระครูโฆสิตธรรมากร (วัดสุวรรณาาราม) - กัณฑ์มหาธาตุ
3. สัมภาษณ์พระนักเทศน์ (ระหว่างวันที่ 12 ถึง 21 มกราคม 2558)
4. วิเคราะห์บทเทศน์มหาชาติ
5. ถอดทำนองเทศน์มหาชาติเป็นโน้ตสากลและนำมาวิเคราะห์
6. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

สุนทรียภาพในบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวง

จากการศึกษาพบว่าสุนทรียภาพในบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวง แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ สุนทรียภาพในรูปแบบ สุนทรียภาพในคำ และสุนทรียภาพในความ

1. สุนทรียภาพในรูปแบบ

สุนทรียภาพทางรูปแบบ หมายถึง ความงามของบทประพันธ์อันเกิดจากการเลือกใช้รูปแบบของการประพันธ์อย่างเหมาะสม สามารถเป็นพาหนะในการถ่ายทอดเนื้อหาหรือความรู้สึกนึกคิดของกวี ซึ่งรูปแบบเหล่านี้มีลักษณะเฉพาะ และวรรณคดีจะมีสุนทรียะมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความงามของเนื้อหาและความพอเหมาะพอดีของรูปแบบ ซึ่งจะต้องผสมผสานกลมกลืนกัน

รูปแบบโครงสร้างของเทศน์มหาชาติในแต่ละกัณฑ์ จะเริ่มต้นด้วย บทนม เป็นการน้อมนมัสการพระพุทธเจ้าตามด้วย “ฉณนียบทประจำกัณฑ์” อันเป็นพระคาถาบาลีสั้น ๆ มีเนื้อหาเป็นลักษณะคล้ายบทคัดย่อก่อนจะเริ่มเนื้อหาหลักของแต่ละกัณฑ์

ในส่วนเนื้อหาของหลักของแต่ละกัณฑ์ จะใช้รูปแบบคำประพันธ์แบบ “ร่ายยาว” ซึ่งก็คือ คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองแบบหนึ่งที่มีฉันทลักษณ์น้อยกว่าร้อยกรองประเภทอื่น มีลักษณะใกล้เคียงกับคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว กล่าวคือ ร่ายยาวหนึ่งบทจะมีกวีวรรคก็ได้ และวรรคหนึ่ง ๆ จะมีจำนวนพยางค์ตั้งแต่ 5 พยางค์ขึ้นไปจนถึง 10 พยางค์ หรือมากกว่า มีฉันทลักษณ์บังคับเฉพาะระหว่างวรรค คือ คำสุดท้ายของวรรคจะส่งสัมผัสไปยังพยางค์ที่ 1 ถึงพยางค์ที่ 5 ของวรรคต่อไป เมื่อจบตอน มักมีคำสร้อยเช่น “นั่นแล” หรือ “นี่แล”

คำประพันธ์แบบ “ร่ายยาว” เอื้อต่อการนำมาใช้ในการเทศน์มหาชาติ เนื่องจากมีจำนวนคำในแต่ละวรรคไม่จำกัด ช่วยให้การสื่อความในการเทศน์รื่นไหล ไม่สะดุด และเนื้อความต่อเนื่องครบถ้วน ผู้ฟังเทศน์ก็จะได้รับอรรถรสทั้งเนื้อความและทำนองที่ผสมกันอย่างกลมกลืน ครบถ้วนทั้งความและความไพเราะ

2. สุนทรียภาพในคำ

สุนทรียภาพในคำ หมายถึง ความงามที่เกิดจากการเลือกสรรถ้อยคำที่มีเสียงไพเราะ มีความหมายลึกซึ้งและเหมาะสมกับเนื้อเรื่องมาเรียบเรียงไว้ในบทประพันธ์⁶ ซึ่งสุนทรียภาพในคำที่ปรากฏในเทศน์มหาชาติทำนองหลวงมีดังต่อไปนี้

การใช้ศัพท์สูง

ในที่นี้ หมายถึง การใช้คำที่มาจากภาษาอื่น ส่วนใหญ่มักเป็นภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ซึ่งอาจเป็นคำมูล คำสมาส หรือคำสนธิ รวมทั้งคำที่มาจากภาษาเขมรและภาษาอื่น เช่น ในกัณฑ์ทศพร แผลที่ 1 ที่ว่า “... ปางเมื่อพระองค์เสด็จอาศัยซึ่งกรุงกบิลพัสดุ์บุรี เป็นที่ภิกษาจารย์ทรงสำราญพระพุทธฤทัย ในนิโครธารามบรมพุทธานุวาส แห่งศากยราชร่วมพระประยูรวงศ์บริวาร ...” เป็นต้น

การใช้คำอุปมา

คำอุปมา คือ คำที่กร่อนเสียงพยางค์หนา เช่น เจื้อยแจ้ว เป็น จะเจื้อย หรือ ผาวผาว เป็น ผะผาว เพื่อให้เกิดเสียงไพเราะ เช่น ในกัณฑ์กุมาร แผลที่ 6 ที่ว่า “... ธชิตีตติ์มีดั่งถะถะถะถะ ร้องส่ำทักด้วยวาจา ...” และในกัณฑ์มหาพรต แผลที่ 7 ที่ว่า “... เชี่ยวกระฉอกฉะฉาดฉาน กระแสสินธุ์เป็นสายชานสาตกระเซ็นยะหยดยะหยดยะเยือกเย็นสยดสยอง ...” เป็นต้น

การใช้คำผรุสวาท

ผรุสวาท แปลว่า คำหยาบ การใช้คำผรุสวาท หมายถึง การนำคำหยาบหรือคำกระด้างมาร้อยเรียงอย่างมีศิลปะ เพื่อใช้เป็นบทบริภาษของตัวละคร นับเป็นกลวิธีการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครวิธีหนึ่ง เช่น ในกัณฑ์ชูชก แผลที่ 5 ที่ว่า “... บ้างก็ดุด่าขู่เคี่ยวเข็ญ ว่าอืชาติชั่วอืเสียเช่นชาติมันไม่ดี ...” และ ในแผลที่ 6 ที่ว่า “... เราจะไปชุ่มช่อนอยู่ที่นี่ที่น้ำ อือมิตตามันมาเวลาเย็น เราจะเล่นเสียให้ยั้งคำ ร้าเอาเสียให้สิ้นตำรา จะประดังแตกด่าว่ามันเสียให้เจ็บ ...” เป็นต้น

การซ้อนคำเพื่อความหมาย

การซ้อนคำเพื่อความหมาย คือ การนำคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือไปในทำนองเดียวกันแต่เขียนต่างกันมาใช้ด้วยกัน โดยให้มีความหมายถึงสิ่งเดียว มีจุดประสงค์เพื่อเน้นย้ำความหมายให้ชัดเจน เช่น ในกัณฑ์มหาพน

6. ดวงเดือน พัฒนวิริยะวานิช, “พระราชนิพนธ์เรื่องมหันตพารา:การศึกษาเชิงสุนทรียศาสตร์” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552), 108.

แหล่งที่ 4 ที่ว่า “... เทียบเทียบโพธิ์พริยจินดาตวงดูใสสะอาด เย็นเยื่ออย่างอมฤตยวาริน ระรินร่ายด้วยกลิ่นอาย
อบอวล ฝูงกนกนรณานางย้อมชกขวนกันมาอาบกันเกษมศานต์ ...” เป็นต้น

3. สุนทรียภาพในความ

สุนทรียภาพในความ หมายถึง ความงามของบทประพันธ์อันเกิดจากการเลือกสรรคำแล้วนำมา
เรียบเรียงเป็นวลีหรือประโยคอย่างประณีต จนสามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนและกระทบอารมณ์ความรู้สึกได้⁷
ซึ่งสุนทรียภาพในความของบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวง แบ่งออกเป็น 3 ข้อต่อไปนี้

3.1 รสวรรณคดีตามหลักทฤษฎีสันสกฤต

จากการวิเคราะห์พบว่าบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวงมีรสวรรณคดีแบบสันสกฤตที่เด่นชัดจำนวน 6 รส
คือ ศฤงคารรส เราทรรส ศานตรส กรูณารส ฝยานกรส และอัปภูตรส

ศฤงคารรส

ศฤงคารรส คือ รสแห่งความรักอันเกิดจากบทประพันธ์ที่ตัวละครมีความรักเกิดขึ้นในใจและนำพาให้แสดง
กิริยาอาการต่าง ๆ ออกมา⁸ เช่น ในกัณฑ์ชูชก แหล่งที่ 3 ที่ว่า “... วันนั้นชูชกเผ่าชรา เมื่อเห็นรูปเจ้าอมิตตดาญพเยาว์
แรกเห็นสุนทรเด็กดรุณี เน้นน้อยหน้านวลฉวีวรรณเพริศพิ้งพราย ชะช่วยฉาดเฉิดฉายโฉมเฉลา ... เผ่าก็มีจิตเกษมสันต์
โสมนัสยวดยิ่ง ...” เป็นต้น

เราทรรส

เราทรรส คือ รสแห่งความโกรธเคือง⁹ เช่น ในกัณฑ์หิมพานต์ แหล่งที่ 8 ที่ว่า “... ประชาชนชาวนครสีพี
ก็กรูกริ้ววเลี้ยวไล่ล้อมคลุกคลีสกัดหน้าแลหลังแล้วร้องว่า ดูกรพราหมณ์กาลิเหล่ากลิงคราฐวิสัย เอเองโฉนจึงองอาจ
มาขับขี่ขสสารศรีพระที่นั่งทรงสำหรับบรมวงศ์ษัตริย์ อันว่าเหล่าพราหมณ์พราหมณ์ที่ขับขี่ขสสาร ได้ฟังอรรถก็
เดือดดาลจึงตะคอกขู่ชาวพระนครว่า ช่างตัวนี้พระเวสสันดรประสาธให้ เออการอะไรจึงมาถาม ...” เป็นต้น

ศานตรส

ศานตรส คือ รสแห่งความสงบ ทำให้ใจสงบเยือกเย็น¹⁰ ฟังแล้วเกิดความเมตตาและความเอ็นดู เช่น ในกัณฑ์
ทานกัณฑ์ แหล่งที่ 6 ที่ว่า “... พระพักตร์เธอผ่องแผ้วเพื่อจะบำเพ็ญโพธิญาณ เสด็จออกยังโรงทานท้องสนาม อำมาตย์
หมอบตามตำแหน่งอยู่สະพรั่ง จึงเผยพระโอษฐ์โปรดประกาศสั่งสหชาติโยธา ให้เบิกเงินตราอาภรณ์เครื่องประดับ
สำหรับแต่ง แล้วสั่งวิเสทให้จัดแจงเครื่องกระยาหาร ของคาวหวานสำหรับพระราชทานคนเชื้อใจ ...”

กรูณารส

กรูณารส คือ รสแห่งความเศร้าโศกอันเกิดจากการรับรู้ความทุกข์ของตัวละคร¹¹ เช่น ในกัณฑ์ทานกัณฑ์ แหล่ง
ที่ 2 ที่ว่า “... ปางเมื่อสมเด็จพระนางนาฏมุสดี ทอดพระเนตรเห็นพระมัทรีโศกสะอื้นให้ พระนางยังอาลัยสวมกอด
ศรีสะไภ้พลาง พระหัตถ์ขวาลูบประพฤษวงค์พระไอรส เธอก็ทรงกำสรดสะอื้นให้ ...” เป็นต้น

ฝยานกรส

ฝยานกรส คือ รสที่ทำให้เกิดความกลัว ความสยดสยอง¹² เช่น ในกัณฑ์กุมาร แหล่งที่ 15 ที่ว่า “... อันว่า
ภาคพื้นพระธรณีอันหนาแน่น ได้สองแสนสี่หมื่นโยชน์ เสียงอุโฆษครื้นครั่น ดังไฟบรรลัยกัลป์จะผลาญโลกให้ทำลาย
วายวินาศ ฝูงสัตว์จัตุบาทก็ตื่นตื่นแผ่นผืนโชนดิน ประหนึ่งว่าภูผินจะพลิกคว่ำแล้งให้พลิกหงาย ออกนางพระ
ธรณีจะแยกแตกกระจายอยู่รอน ๆ ...” เป็นต้น

7. ดวงเดือน พัฒนวิริยะวาณิช, “พระราชนิพนธ์เรื่องมัทนะพาธา:การศึกษาเชิงสุนทรียศาสตร์” (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552), 205.

8. แยม ประพัฒน์ทอง, *รสวรรณคดีไทย* (พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2502), 43-44.

9. แยม ประพัฒน์ทอง, *รสวรรณคดีไทย* (พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2502), 132.

10. แยม ประพัฒน์ทอง, *รสวรรณคดีไทย* (พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2502), 244.

11. แยม ประพัฒน์ทอง, *รสวรรณคดีไทย* (พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2502), 111.

12. แยม ประพัฒน์ทอง, *รสวรรณคดีไทย* (พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2502), 175-179.

อภิปุตรส

อภิปุตรส คือ รสแห่งความอัศจรรย์ใจหรือตื่นตะลึง¹³ เช่น ในกัณฑ์ทศพร แผลที่ 2 ที่ว่า “... ขณะนั้นมหาเมฆอันใหญ่ตั้งขึ้นมา ยังทอธาราทำฝนโบกขรพรรษ ให้ปัตตนาการเป็นทอธารไหลไป สีนํ้ามันแดงใสบริสุทธิ์ แม้ว่ามันุษย์ชายหญิงผู้ใดปรารถนาจะมีให้ถูกต้องกายแห่งตน แม้มาตราว่าแต่ชุมชนก็ได้ชุ่มไปด้วยนํ้าน้ออัศจรรย์ ตกลงแล้วก็ไหลล้นสนั่นไปในพื้นปฐธา ...” เป็นต้น

3.2 โวหาร

โวหาร หมายถึง การใช้ถ้อยคำในการพูดหรือเขียนอย่างมีชั้นเชิง เป็นศิลปะการใช้ภาษาอย่างหนึ่งของผู้พูดหรือผู้เขียนพูดหรือเขียนอย่างหนึ่ง แต่หมายความว่าเป็นอย่างอื่นบ้าง มีความหมายกำกวม หนักเบา คลุมเครือ หรือเข้มข้นต่างไปบ้าง หรือบางครั้งก็เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งในเทศน์มหาชาติทำนองหลวง มีการใช้โวหารลักษณะต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดสุนทรียภาพ ดังต่อไปนี้

อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ หมายถึง การเปรียบสิ่งสองสิ่งว่าเท่ากัน แทนกันและกันได้โดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกัน โดยมากจะใช้คำว่า “เป็น” ในการเปรียบเทียบ¹⁴ เช่น ในกัณฑ์กุมาร แผลที่ 21 ที่ว่า “... ส่วนสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ได้ทรงฟังพระสุรเสียงแก้วกัณหา เสียวพระสกลกายาเย็นระยอ เศร้าสลดระทระท้อพระหฤทัยเธอถอยหลัง พระนาสิกอีกอัดคั่งอัสสาสะปัสสาส นํ้าพระเนตรเธอไหลหยาดหยดเป็นสายเลือด ...” เป็นต้น

อุปมา

อุปมา หมายถึง การนำของสองสิ่งมาเปรียบกัน โดยเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง และมีคำแสดงการเปรียบเทียบที่มีความหมายว่า “เหมือน” ได้แก่ คำว่า เหมือน ราวกับ ประหนึ่ง หรือ ประดุจ เช่น ในกัณฑ์หิมพานต์ แผลที่ 1 ที่ว่า “... ฌีวพรรณฉวีวรรณพระองค์ ประดุจหนึ่งทรงเฉลิมลุปด้วยแก่นจันทร์ ...” เป็นต้น

อุทาหรณ์

อุทาหรณ์ หมายถึงวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์หรือความคิดสองอย่างที่มีความหมายต่างกันว่าคล้ายกัน คล้ายกับอุปมา ต่างกันที่อุปมาเป็นกรเปรียบเทียบถ้อยคำ แต่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ¹⁵ เช่น ในกัณฑ์กุมาร แผลที่ 1 ที่ว่า “... อนึ่งก็เป็นคำบุราณท่านย่อมว่า ว่าข้าข้าจะได้พราสงเล่งงาม ด่วนได้ด้วยสามผลามักพลิกแพลง ...” เป็นต้น

อติพจน์

อติพจน์ หมายถึง การใช้คำเกินจริง เพื่อเน้นความรู้สึก ทำให้ข้อความนั้นมีความหนักเกิดความรู้สึก ซึ่งผู้อ่านผู้ฟังทราบดีว่าถ้อยคำหรือข้อความนั้นไม่เป็นจริง¹⁶ เช่น ในกัณฑ์ฉกษัตริย์ แผลที่ 5 ที่ว่า “... บังเกิดโกลาหลทั่วสกลกำเริบรอบ สะท้านสะเทือนถึงเขตขอบจักรวาล พื้นปฐธาธารนี้ก็มากัมปนาท ตลอดถึงพิภพสุทธาวาสอันสูงสุด ...”

ปฏิพจน์

ปฏิพจน์ หมายถึง การถามที่ไม่ต้องการคำตอบโดยใช้ศิลปะในการใช้ภาษาเพื่อมุ่งให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดแนวคิดหรือเพื่อให้เกิดความสนใจมากกว่าจะได้รับคำตอบ¹⁷ เช่น ในกัณฑ์มัทรี แผลที่ 9 ที่ว่า “... โอเจ้าดวงสุริยันจันทรทั้งคู่ของแม่เอ๋ย แม่ไม่รู้เลยว่าเจ้าจะหนีพระมารดาไปสู่พาราใดไม่รู้ที่ ... โอพระลูกข้านี้จะไม่คืนเสียแล้วกระมังในครั้งนี้ ...” เป็นต้น

13. แอ้ม ประพัฒน์ทอง, *รสวรรณคดีไทย* (พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2502), 214.

14. ดวงใจ ไทยอุบล, *ทักษะการเขียนภาษาไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 76.

15. วิภา กงกะนันทน์, *วรรณคดีศึกษา* (นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522), 50.

16. ดวงใจ ไทยอุบล, *ทักษะการเขียนภาษาไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 80.

17. ดวงใจ ไทยอุบล, *ทักษะการเขียนภาษาไทย* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 83.

3.3 สัญลักษณ์

สัญลักษณ์เป็นศัพท์ที่ไทยบัญญัติขึ้นแทนคำว่า symbol ในภาษาอังกฤษ มีความหมายว่า เครื่องหมายเล็ก ๆ ที่เป็นสัญญาณบอกกล่าวไปถึงสิ่งหรือเรื่องที่กว้างขวางเป็นต้นว่า ธงชาติ คือ สัญลักษณ์แห่งชาติ มงกุฎ คือ สัญลักษณ์แห่งราชาธิปไตย หรือ กงล้อพระธรรม คือ สัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา

ในเทศน์มหาชาติทำนองหลวง ปรากฏการใช้สัญลักษณ์ที่สำคัญ คือ “สำเภา” ซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์ของอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญทานบารมีในการบริจาคมหาทานอันได้แก่ ปิยะบุตร เพื่อข้ามห้วงมหรณพภพสงสาร ให้ถึง “ฝั่งปาก” คือ พระโพธิญาณ และ “เมืองแก้ว” คือ นฤพาน ดังปรากฏในกัณฑ์กุมาร แผลที่ 13 ที่ว่า “... พระลูกเอ๋ย เจ้าไม่รู้ฤ คือพระปิตุรงค์บรรจงรักพระโพธิญาณ หวังจะยังสัตว์ให้ข้ามห้วงมหรณพภพสงสาร ให้ถึงฝั่งปาก เป็นเยี่ยงอย่างยอด ยากที่จะข้ามได้ ... พระลูกเอ๋ย พ่อเห็นแต่หน้าเจ้าพระพี่น้อง เจ้าจงมาเป็นสำเภาทองธรรมชาติ อันนายช่างฉลาด จำลองทำ ... ถึงจะเกิดลมกาฬพาทนกระพือพัดคือโลภ ถึงจะโศกแสนโศกตั้งดีเป็นลูกคลื่นอยู่ครั้นโครมโถมกระแทก สำเภา นี้มิได้วอดแวกวาบหวั่นไหว ก็จะแล่นระรี่เรื่อยเรื่อยไปจนถึงเมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือพระอมตมหานครนฤพาน ...”

สุนทรียภาพในทำนองของเทศน์มหาชาติทำนองหลวง

การศึกษาสุนทรียภาพในทำนองของเทศน์มหาชาติทำนองหลวง ได้พบองค์ประกอบสำคัญอันทำให้เกิดสุนทรียภาพ 7 อย่าง ได้แก่ ความหลากหลายของทำนอง คุณลักษณะของเสียง ระดับเสียงและช่วงเสียง การเปล่งเสียง เสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย การยืดพยางค์ และกลวิธีพิเศษ

1. ความหลากหลายของทำนอง (Varieties of Melody)

ทำนองเหล่าของทั้ง 13 กัณฑ์ ใช้รูปแบบเดียวกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน ตามลำดับในการเหล่า ทำนองส่วนแรกเป็น “บทนำ” มีชื่อเรียกว่า “ทำนองประจำกัณฑ์” อีกส่วนหนึ่งเป็นส่วน “เนื้อเรื่อง”

การเหล่าทำนองประจำกัณฑ์นี้ เป็นการเหล่าด้วยภาษาบาลี ซึ่งจะเริ่มด้วยบทบูชาพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนรู้จักกันดีในชื่อ “บทนม” เมื่อจบบทนมแล้ว ก็จะเหล่า “เรื่องย่อ” หรือ “สรุปใจความสำคัญ” ของแต่ละกัณฑ์ที่มีชื่อว่า “จุนณียบท”

บท “นม” มีเนื้อความสั้น ๆ ว่า “นม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทธสส” ซึ่งตามธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธ จะสวดบทนม 3 เที้ยว ด้วยทำนองสวดทั่วไป สำหรับการเหล่าบทนมในเทศน์มหาชาติ ก็เหล่า ๓ เที้ยวเช่นกัน ต่างกันที่ว่า บทนมของการเทศน์มหาชาติ ใช้ทำนองที่มีชื่อว่าทำนอง “นมห้าชั้น” ซึ่งพัฒนามาจาก “ทำนองธรรมวัตร” ร่วมกับกลวิธีพิเศษของแต่ละกัณฑ์ ส่วนเรื่องย่อในภาษาบาลีที่เรียกว่า จุนณียบท จะใช้ทำนองที่มีชื่อว่า “ทำนองเดิน”

ทำนองส่วนที่ 2 เป็นส่วนเนื้อเรื่อง ประกอบด้วยเนื้อหา 2 ภาษา ส่วนที่เป็น “พระคาถา” มีเนื้อหาเป็นภาษาบาลี ขณะที่อีกส่วนซึ่งเป็นขยายความ มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวเป็นภาษาไทย ใช้ฉันทลักษณ์โบราณที่เรียกว่า “ร่ายยาว” สลับกันไปทั้งกัณฑ์ แต่ละกัณฑ์จะแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนย่อย ๆ เรียกว่า “เหล่า” โดยมีจำนวนเหล่าต่างกันทั้ง 13 กัณฑ์ กัณฑ์ที่มีจำนวนพระคาถาที่น้อยที่สุด ได้แก่ กัณฑ์ทศพร มี 19 พระคาถา และ กัณฑ์ทานกัณฑ์ มีจำนวนพระคาถามากที่สุดคือ 209 พระคาถา

พระคาถาที่เป็นภาษาบาลีนั้น มีลักษณะเป็นความโดยสรุปสั้น ๆ เหมือน ๆ กัน ในขณะที่ส่วนขยายความที่เป็นภาษาไทยของแต่ละเหล่า จะมีรายละเอียดของเรื่องราวและความยาวของเรื่องแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่าผู้

ประพันธ์จะปรุงเรื่องราวออกเป็นรายละเอียดมากนัก หรือมีเนื้อความยาวหรือสั้นอย่างไร ด้วยเหตุนี้ กัณฑ์ที่มีจำนวนพระคาถามาก อาจจะมีส่วนขยายความภาษาไทยสั้นกว่ากัณฑ์ที่มีจำนวนพระคาถาน้อยกว่าก็ได้

ทำนองที่ใช้ในการแหล่เทศน์มหาชาติมีความหลากหลายในด้านลักษณะของทำนอง และมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ได้แก่ ทำนองธรรมวัตร ทำนองเดิน ทำนองขึ้น ทำนองย้าย ทำนองกล่อม ทำนองพา ทำนองเดิน ทำนองคุตทะราดเหยียบกรวด ทำนองถกเขมรตีเหล็ก และทำนองไต่ไม้ลำเดียว ซึ่งแต่ละทำนองจะให้วรรรสรในการฟังแตกต่างกัน นอกจากจะมีลักษณะที่แตกต่างกันแล้ว ทำนองเหล่านี้ยังมีอัตราความเร็ว (Tempo) ในการแหล่แตกต่างกัน เวลาที่ใช้ในการแหล่ก็แตกต่างกันด้วย กัณฑ์ที่ใช้เวลาในการแหล่ยาวนานที่สุด 3 กัณฑ์แรก ตามลำดับ ได้แก่ กัณฑ์กุมาร กัณฑ์ชูชก และ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์ที่ใช้เวลาในการแหล่น้อยที่สุด ได้แก่ กัณฑ์ทศพร (ดูตารางที่ 1)

ตาราง 1 ข้อมูลในการเทศน์แต่ละกัณฑ์ (เวลาที่ใช้ในการแหล่ สำนวจากการบันทึกทำนองเทศน์มหาชาติระหว่างวันที่ 17 ถึง 25 พฤศจิกายน 2557)
ที่มา : ผู้วิจัย

กัณฑ์ที่	ชื่อกัณฑ์	รวมเวลาที่ใช้ในการแหล่เนื้อเรื่อง (โดยประมาณ)
1	กัณฑ์ทศพร	39 นาที
2	กัณฑ์หิมพานต์	1 ชั่วโมง 29 นาที
3	กัณฑ์ทานกัณฑ์	1 ชั่วโมง 34 นาที
4	กัณฑ์วนปเวสน์	1 ชั่วโมง 11 นาที
5	กัณฑ์ชูชก	2 ชั่วโมง 13 นาที
6	กัณฑ์จุลพน	48 นาที
7	กัณฑ์มหาพน	58 นาที
8	กัณฑ์กุมาร	2 ชั่วโมง 36 นาที
9	กัณฑ์มัทรี	1 ชั่วโมง 27 นาที
10	กัณฑ์สักกบรรพ	49 นาที
11	กัณฑ์มหาราช	2 ชั่วโมง 10 นาที
12	กัณฑ์ฉกษัตริย์	43 นาที
13	กัณฑ์นครกัณฑ์	1 ชั่วโมง 40 นาที

2. คุณลักษณะของเสียง (Vocal Quality)

ลักษณะเสียง (Timbre) หรือ สีสันทของเสียง (Tone Colour) ของทำนองแหล่เทศน์มหาชาติ เป็นเสียงของพระสงฆ์ล้วน ๆ ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ กล่าวโดยทั่วไปก็คือ เป็นเสียงของผู้ชายที่เป็นผู้ใหญ่ (Mature Male Voice) องค์แสดงพระธรรมเทศนาส่วนใหญ่จะมีเนื้อเสียง หนา ใหญ่ ลึก หนักแน่น มีความเข้มเสียง (Intensity) มากกว่าเสียงตามธรรมชาติของผู้ชายทั่วไป นอกจากนั้น การใช้เสียงในการสวดมนต์ยาว ๆ อย่างต่อเนื่องอยู่เป็นประจำ ทำให้พระสงฆ์ส่วนมากมีกำลังเสียงดี ถึงกระนั้นพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีลักษณะเสียงที่ต่างกันตามธรรมชาติ อีกทั้งมีความดัง ความก้อง และกังวานเสียง แตกต่างกันไปตามประสบการณ์

พระสงฆ์ที่สามารถแหล่เทศน์มหาชาติได้ มีจำนวนไม่มากนัก และโดยมากก็就会有ความถนัดในการแหล่เพียงบางกัณฑ์ ส่วนหนึ่งน่าจะมีสาเหตุจากการจำแนกลักษณะเสียงให้เหมาะกับเนื้อเรื่องและทำนองแหล่ของแต่ละกัณฑ์ ตัวอย่างเช่น ลักษณะเสียงที่เหมาะสมกับการแหล่กัณฑ์กุมาร หรือกัณฑ์มัทรี คือเสียงที่มีเนื้อเสียงบางกว่าเสียงผู้ชายทั่วไป และสามารถใช้เสียงสูงได้ดี เป็นต้น

3. ระดับเสียง (Pitch) และ ช่วงเสียง (Vocal Range)

ระดับเสียงที่ใช้ในการเทศน์มหาชาตินั้น มิได้มีการกำหนดตายตัว พระสงฆ์ที่เป็นองค์แสดงพระธรรมเทศนาในแต่ละกัณฑ์จะเป็นผู้พิจารณาเลือกใช้ระดับเสียงเอง การใช้ระดับเสียงและช่วงเสียงที่เหมาะสมในการแหล่เทศน์มหาชาติช่วยสร้างความประทับใจ ทำให้ผู้ฟังรู้สึก “อึ้ง” ได้เป็นอย่างดี

โดยทั่วไป ช่วงเสียง (Pitch Range) หรือ ช่วงของระดับเสียงของนักร้องผู้ชาย จะอยู่ระหว่าง 70 ถึง 500 เฮิรตซ์ (Hertz) โดยประมาณ เช่น ในวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก นักร้องชายกลุ่มเสียงที่เรียกว่า “เสียงเบส” (Bass) จะใช้เสียงในช่วงความถี่ประมาณ 70 ถึง 380 เฮิรตซ์ (Hertz) ส่วนผู้ชายที่มีเสียงปานกลางหรือที่เรียกว่า “เสียงบาร์โตน” (Baritone) จะใช้เสียงอยู่ในช่วง 90 ถึง 400 เฮิรตซ์ และผู้ชายที่มีเสียงสูง หรือที่เรียกว่า “เสียงเทเนอร์” (Tenor) จะใช้เสียงอยู่ในช่วง 130 ถึง 500 เฮิรตซ์ สำหรับวัฒนธรรมดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านไทย หากเป็นนักร้องชาย จะใช้เสียงในช่วง 75 ถึง 340 เฮิรตซ์ เมื่อเปล่งเสียงที่เป็น “เสียงเต็ม”

จากข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียงการเทศน์มหาชาติระหว่างวันที่ 17 ถึง 25 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2557 โดยพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในการแหล่เทศน์มหาชาติ พบว่ามีการใช้เสียงในช่วงเสียงต่ำสุด คือ ราว 87 เฮิรตซ์ และสูงสุด คือ 392 เฮิรตซ์ โดยประมาณ

4. การเปล่งเสียง (Vocal Projection)

เสียงที่ใช้ในการแหล่เทศน์มหาชาติ มีหลายลักษณะต่าง ๆ กัน แต่วิธีการเปล่งเสียง (Vocal Projection) ที่เป็นหลักนั้น เป็นการเปล่งเสียงออกจากอวัยวะที่เป็นฐานเสียง ๒ ตำแหน่ง อวัยวะที่เป็นฐานเสียงที่เป็นหลักในการเปล่งเสียง เป็นเสียงที่เปล่งออกจาก “ช่องอก” (Chest Resonance) ซึ่งทำให้เสียงมีความลึก และเป็นเสียงที่มีพลัง ทั้งนี้จะมีการใช้เสียงจาก “ช่องปาก” (Mouth Chamber) ร่วมกันไป โดยเฉพาะเมื่อต้องการออกเสียงให้ คำ พยางค์ และวรรณยุกต์ มีความชัดเจน ทั้งยังช่วยให้สามารถผันเสียงไปใช้เสียงจากฐานเสียงอื่น ๆ ได้สะดวก

นอกจากนี้ ยังมีการใช้ที่เรียกว่า “เสียงนาสิก” (Nasal Resonance) ที่เรียกกันทั่วไปว่า “เสียงขึ้นจมูก” และเสียงที่มีเสน่ห์ของการแหล่เทศน์มหาชาติ คือ การใช้ “เสียงอาคัย” (Head Resonance) เมื่อต้องการผ่อนให้เสียงเบาลงแต่ยังคงรักษาน้ำหนักเสียง และสามารถแสดงพลังเสียงได้ด้วย

5. เสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย (Tones of Thai Words)

คำหลักที่ใช้ในการเทศน์มหาชาติ เป็นคำใน ๒ ภาษา คือ ภาษาไทย และภาษาบาลี คำแต่ละคำในภาษาไทย จะมีเสียงวรรณยุกต์ต่าง ๆ กัน ๕ เสียง คือ เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี และเสียงจัตวา ในขณะที่ระบบเสียงของภาษาบาลีนั้นไม่มีเสียงวรรณยุกต์ แต่ทำนองหลักเทศน์มหาชาติในส่วนเนื้อเรื่องที่เป็นภาษาไทย จะให้ความสำคัญของโครงสร้างทำนอง (Melodic Structure) แต่ไม่เน้นการออกเสียงคำให้ตรงตามระบบเสียงวรรณยุกต์ในภาษา ในขณะที่การออกเสียงคำในพระคาถาที่เป็นภาษาบาลี สะท้อนวิธีการผันเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยอยู่บ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม การออกเสียงคำที่ไม่ตรงกับเสียงวรรณยุกต์ในภาษาทำให้การเทศน์มหาชาติมีสำเนียงที่แปลกหูสำหรับผู้ฟังซึ่งนับว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งเช่นกัน

6. การยืดพยางค์ (Syllable Extension)

การยืดพยางค์ คือ การเพิ่มความยาวโน้ตของคำเทศน์ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของการเทศน์มหาชาติทำนองหลวง ปรากฏทั่วไปทั้งในทำนองประจำกัณฑ์และแหล่งต่าง ๆ ของทุก ๆ กัณฑ์ โดยมากจะใช้เสียงสระของคำนั้น ๆ เช่น สระอะ ของคำว่า “พุทธส” (พุท-ทัต-สะ) (ตัวอย่างที่ 1) หรือ สระโอ ของคำว่า “โรจน์” (ตัวอย่างที่ 2)

ตัวอย่างที่ 1 การยืดพยางค์คำว่า “พุทธส” (บทนม ในกัณฑ์กุมาร)

ที่มา : ผู้วิจัย

ตัวอย่างที่ 2 การยืดพยางค์คำว่า “โรจน์” (กัณฑ์วนปเวสน์)

ที่มา : ผู้วิจัย

การยืดพยางค์ มักใช้ร่วมกับกลวิธีพิเศษของการเทศน์ ได้แก่ การครั้นเสียง การโหนเสียง การสะดุดเสียง และการสะอึกเสียง

7. กลวิธีพิเศษ (Vocal Techniques)

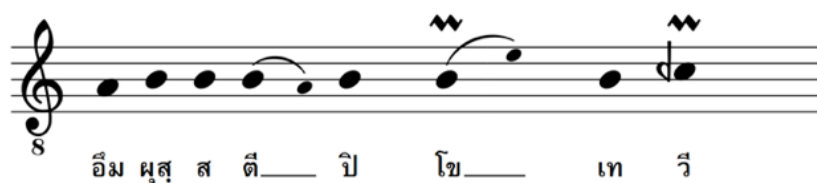
กลวิธีพิเศษที่สำคัญ ที่ใช้ตกแต่งเสียงและทำนองในการหลักเทศน์มหาชาติทำนองหลวง สามารถแบ่งออกตามลักษณะเสียงที่ได้ เป็น 4 ลักษณะ

การครั่นเสียง

การครั่นเสียง เป็นกลวิธีพิเศษของการแหล่ เทียบได้กับเทคนิค Vibrato ของดนตรีตะวันตก การครั่นเสียงที่ใช้ในการแหล่ เกิดจากการควบคุมเสียงให้สั่นในลักษณะของการแกว่งขึ้นลงอย่างรวดเร็ว ช้า ๆ และ ถี่ ๆ การครั่นเสียงมีหลายรูปแบบ ตามความถี่ของการแกว่งขึ้นลงของเสียง และความสม่ำเสมอของน้ำหนักเสียงในการแกว่ง เช่น ครั่นเสียงสั้น ครั่นเสียงยาวต่อเนื่อง ครั่นเสียงหายาบ หรือ ครั่นเสียงละเอียด

การครั่นเสียง พบได้ทั่วไปในการแหล่ทำนองเทศน์มหาชาติ ดังในฉันทลักษณ์ของกัณฑ์ทานกัณฑ์ ที่ว่า “ผู้สัสติ
ปิ โข เทวี ...” จะมีการครั่นเสียงคำว่า “โข” และ “-วี” (ดูตัวอย่างที่ 3)

ตัวอย่างที่ 3 แสดงการครั่นเสียง (กัณฑ์ทานกัณฑ์)

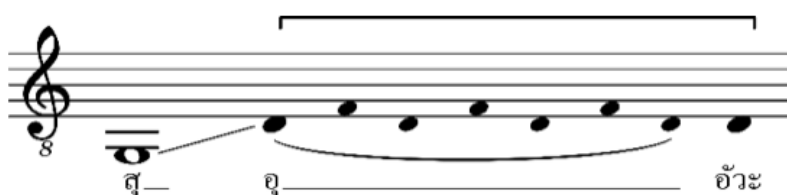

ที่มา : ผู้วิจัย

การโหนเสียง

การโหนเสียง เป็นกลวิธีพิเศษของการแหล่ที่อาจเทียบได้กับเทคนิค Glissando ของดนตรีตะวันตก เกิดจากการบังคับเสียงให้ผ่านขึ้นหรือลง จากเสียงหนึ่งไปอีกเสียงหนึ่งที่มีระดับเสียงต่างกัน ในลักษณะ "เลื่อนไหล" (Slide) พบว่ามีการใช้การโหนเสียงสำหรับทั้ง คำ พยางค์ และเอื้อน (ตัวอย่างที่ 4)

ตัวอย่างที่ 4 การโหนเสียงขึ้นจากโน้ต G ไปยังโน้ต D (กัณฑ์มหาพรต)

ที่มา : ผู้วิจัย

การสะดุดเสียง

การสะดุดเสียง คือ การหยุดเสียงแบบฉับพลัน ในระหว่างการแหล่ เมื่อหยุดแล้วก็จะแหล่ดำเนินทำนองต่อไป เปรียบได้กับการสะดุดเท้าขณะเดิน การสะดุดเสียง เป็นกลวิธีพิเศษที่ใช้มากวิธีหนึ่งในการแหล่เทศน์มหาชาติ

การสะอึกเสียง

การสะอึกเสียง (Hiccupy Techniques) เป็นกลวิธีพิเศษ ที่เกิดจากการบังคับกล้ามเนื้อกะบังลมให้เกร็งตัว แล้วจึงเปล่งเสียงเอื้อนสั้น ๆ ต่อเนื่อง คล้ายกับเทคนิค Staccato ในดนตรีตะวันตก (ตัวอย่างที่ 5)

ตัวอย่างที่ 5 การสะอึกเสียงคำว่า “สมมา” (กัณฑ์ชูชก)

ที่มา : ผู้วิจัย

การสะอึกเสียงเป็นกลวิธีพิเศษที่มีความโดดเด่น และมีใช้ในงานองแหล่บางทำนอง ในบางกัณฑ์เท่านั้น เช่น ทำนองคุณพระราดเหยียบกรวด เป็นต้น บทบาทของการสะอึกเสียง เป็นเอกลักษณ์การแหล่ในกัณฑ์ชูชก (ตัวอย่างที่ 6)

ตัวอย่างที่ 6 การสะอึกเสียงพยางค์ “ชา” ของคำว่า “ภิกขา” และคำว่า “ขอ”

ในทำนองคุณพระราด เหยียบกรวด (กัณฑ์ชูชก)

ที่มา : ผู้วิจัย

องค์ประกอบทั้ง 6 ด้านที่กล่าวมา พระนักเทศน์แต่ละองค์ต่างก็มีรายละเอียดของทำนองเทศน์แตกต่างกันไป ซึ่งความแตกต่างนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะตัว (Individual Style) ของพระสงฆ์แต่ละรูป จึงเป็นการช่วยเพิ่มความหลากหลายด้านทำนองให้การแหล่ทำนองเทศน์มหาชาติอีกด้วย

สรุปผล

การศึกษาสุนทรียภาพในเทศน์มหาชาติทำนองหลวงแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ สุนทรียภาพในตัวบท และ สุนทรียภาพในทำนอง สุนทรียภาพในบทเทศน์มหาชาติทำนองหลวง แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) สุนทรียภาพในรูปแบบ ซึ่งก็คือรูปแบบของคำประพันธ์ประเภทร้อยยาว 2) สุนทรียภาพในคำ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ศัพท์สูง การใช้คำอุปมา การใช้คำพริ้วไหว และการซ้อนคำเพื่อความหมาย และ 3) สุนทรียภาพในความ แบ่งการพิจารณาเป็น 3 ข้อ ข้อแรก เป็นการพิจารณาจากระวณคดีตามหลักสันสกฤต พบสุนทรียภาพในความจำวน

6 รหัสที่ชัดเจน ได้แก่ ศฤงคารรส เราทรรส ศานตรส กรูณารส ภูยานกรส และอัปภูตรส ข้อที่สอง เป็นการพิจารณา โวหารของตัวบท พบการใช้โวหาร 5 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณ์ อุปมา อุทาหรณ์ อติพจน์ และปฏิพจน์ และข้อที่สาม ได้แก่ การใช้สัญลักษณ์ ส่วนสุนทรียภาพในทำนองเทศน์มหาชาติทำนองหลวง เกิดจากองค์ประกอบสำคัญ 7 อย่าง ได้แก่ 1) ความหลากหลายของทำนอง 2) คุณลักษณะของเสียง 3) ระดับเสียงและช่วงเสียง 4) การเปล่งเสียง 5) เสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย 6) การยืดพยางค์ และ 7) กลวิธีพิเศษ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการอนุรักษ์ศิลปะป็นราชสดุดี 84 พรรษา ระยะที่ 2 เรื่อง “ดนตรีกับพระพุทธศาสนา (เทศน์มหาชาติ)” ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2557 สัญญาเลขที่ 73/2557 (งวดงานที่ 4)

บรรณานุกรม

Fine Arts Department. *Meeting of the 3rd stele, Archeology Division*. Bangkok:

Fine Arts Department, 1978.

กรมศิลปากร. *ประชุมศิลาจารึกหลักที่ 3 งานโบราณคดี*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2521.

Kongkanan, Wipha. *Literature Studies*. Nakhon Pathom: Silpakorn University, 1979.

วิภา กงกะนั้นันท์. *วรรณคดีศึกษา*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.

Palapan, Phrakhru Winaithorn Manop. “*Form, Content and Method of Mahachat Sermon in Modern Times*.” Master thesis, Dhonburi Rajabhat University, 2006.

พระครูวินัยธร มานพ ปาละพันธ์. “*รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน*.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2549.

Palapan, Phrakhru Winaithorn Manop. “*Patterns of continuation and development of Mahachat Sermon in the Central region*.” PhD diss., Mahasarakham University, 2009.

พระครูวินัยธร มานพ ปาละพันธ์. “*รูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแหล่เทศน์มหาชาติ ภาคกลาง*.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.

Pattanawiriyawanich, Duangduean, “*Madanabadha: a study of aesthetical approaches*.”

Master thesis, Srinakarinwirot University, 2009.

ดวงเดือน พัฒนวิริยะวานิช. “*พระราชนิพนธ์เรื่องมัทนะพาธา : การศึกษาเชิงสุนทรียศาสตร์*.” วิทยานิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2552.

Prapatthong, Yam. *Aesthetics of Thai Literature*. Phra Nakhon: Thammabanakarn, 1959.

แย้ม ประพัฒน์ทอง. *รสวรรณคดีไทย*. พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2502.

Prayoon, Nittaya. “*Mahajati Preaching in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province*.”

Master thesis, Kasetsart University, 2006.

นิตยา ประยูร. “*เทศน์มหาชาติทรงเครื่อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*.” วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต,

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

Thaiuboon, Duangjai. *Thai writing skills*. Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2007.
ดวงใจ ไทยอุบุญ. *ทักษะการเขียนภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

Thepayasuwan, Boonluea. *Aesthetics Analysis of Thai Literature*. Phra Nakhon:
Thai Wattana Panich, 1974.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. *วิเคราะห์วรรณคดีไทย*. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2517